

Nawoord

Bij de roman *Miauw* van Benito Pérez Galdós
Door Adri Boon

‘Waar de mens ook heengaat, hij draagt altijd de roman van zijn leven bij zich,’ laat Galdós de verteller zeggen in *Fortunata en Jacinta*, zijn magnum opus dat in 1887 werd gepubliceerd. De uitspraak is geldig voor mensen van vlees en bloed maar in niet mindere mate voor personages van drukinkt, moet de schrijver hebben gedacht. En zo kreeg de brodeloze ex-ambtenaar Ramón Villaamil, een van de tientallen bijfiguren in de bonte stoet mensen die *Fortunata en Jacinta* bevolkt en slechts een schim die uitgemergeld als een mummie heel even opduikt in een Madrileens café waar hij zijn ellendige lot beklagt, de roman van zijn leven.

Miauw is geschreven (en uitgegeven) in 1888 maar speelt in 1878. Spanje heeft dan net een roerige periode achter de rug. In 1868 maakt de Glorieuze Revolutie een einde aan het koningschap en het wanbeleid van Isabel II. In 1870 bestijgt een Italiaanse prins de Spaanse troon, maar hij slaagt er niet in orde op zaken te stellen, en in 1873 wordt de Republiek uitgeroepen. Ook dat politieke experiment loopt op een jammerlijke mislukking uit. In 1874 wordt Alfons, zoon van Isabel II en met zijn jeugdig elan de hoop van de natie, uit zijn Engelse ballingsoord teruggehaald en tot koning gekroond. Daarmee is de zogenaamde ‘restauratie’ een feit. Om de financiën van de failliete Staat te saneren wordt flink het mes gezet in de door al die machtswisselingen buitensporig gegroeide bureaucratie (elk nieuw regime dat in het zadel kwam bracht weer een benoemingsronde van eigen mensen met zich mee). Een van de slachtoffers van die ontslaggolf is don Ramón Villaamil. En de dubbele ironie wil nu dat don Ramón, die na bijna vijfendertig jaar voor de overheid te hebben gewerkt op de drempel van zijn welverdiende pensionering staat, nog maar twee maanden actieve dienst nodig heeft om te kunnen genieten van een onbezorgde oude dag; én dat de Staat zich ontdoet van een betrokken, integere, ijverige en intelligente ambtenaar in plaats van een van de talloze non-valeurs die zitten te duimendraaien op de burelen – als ze al op hun werk verschijnen.

Villaamil belichaamt het verstand en de redelijkheid die de boventoon zouden moeten voeren bij het openbaar bestuur. Hij pleit voor sluitende begrotingen, heeft op eigen initiatief een blauwdruk gemaakt voor een ingrijpende belastinghervorming gebaseerd op het reeds in 1799 in Engeland ingevoerde rechtvaardige systeem van de *income tax*; en hij heeft zijn ideeën regelmatig ter beoordeling voorgelegd aan de minister. In politiek opzicht is hij gematigd, voorstander van scheiding tussen Kerk en Staat (maar niet anti-klerikaal), van een harmoniemodel waarin overheid en burgers elkaar kunnen vertrouwen en mogen aanspreken op hun verantwoordelijkheid.

Toch eindigt hij als een Don Quichot, als een maatschappelijke paria, niet omdat hij dingen ziet die er niet zijn, maar juist omdat hij de enige is die de dingen precies zo ziet als ze zijn en niet in staat is zijn handelswijze, zijn moraal, daaraan aan te passen. Van alle personages uit het boek is don Ramón het meest begaan met het lot van zijn land en het minst behept met de algemeen gedeelde nationale ondeugden – onverschilligheid, egoïsme, kortzichtigheid, veinzerij – en misschien is hij daardoor juist, paradoxaal genoeg, het minst ‘Spaans’.

Galdós had een grote voorliefde voor toneel en ook *Miauw* is doortrokken van theater, die valse afspiegeling van het echte leven. Niet in staat om de realiteit van hun benarde

situatie onder ogen te zien, vluchten de dames *Miauw* voor het drama van hun leven in de opera. Maar om te figureren in die schijnwereld en om hun weinig voorname entourage – het schellinkje! – te verblinden, houden ze ook zelf de schijn op door een welstand voor te wenden die stoelt op vrijkaartjes, geleende hoedjes en jurken gemaakt van drie maal gekeerde couponnetjes.

Thuis bij de Villaamils wordt een banale klucht ingestudeerd waarin een dienstmeid – die de familie van don Ramón zich niet kan veroorloven – zich beklagt over haar kale madam, een toneelstuk dus waarin de banale Miauws het ‘echte’ leven spelen. De enige die veelbetekenend genoeg geen rol in het malle stuk speelt is don Ramón. Hij is wie hij is en heeft geen theater nodig om zijn ware rol in het leven te spelen. Verder zijn er ook nog die merkwaardige tekstfragmenten, schuin gedrukt en tussen haakjes, die zich onderscheiden van de ‘normale’ tekst van de verteller en de vorm hebben van regieaanwijzingen. Alsof Galdós daarmee wil zeggen dat het leven – want *Miauw* is een realistische roman, een episode uit het contemporaine Spanje die, hoe grotesk soms ook, zeer precies de werkelijkheid beschrijft een grote komedie, nou ja, tragedie, is.

Villaamil is een gewezen ambtenaar, tot voor kort werkzaam bij het ministerie van Financiën, kloppend hart van de natie, het orgaan van de staat waar het belastinggeld van de burger – zo zou het althans moeten zijn – op rechtvaardige en verantwoordelijke wijze wordt geïnd, beheerd en uitgegeven ten faveure van het algemeen belang. Maar het beeld dat Galdós van ‘Financiën’ schetst is ronduit onthutsend. Iedereen op het ministerie is enkel en alleen bezig met het beschermen van zijn eigen kleine persoonlijke belangetjes. De gesprekken, dikwijls met een ondertoon van afgunst, gaan over salarissen, over promotie, over kruiwagens. Corruptie is aan de orde van de dag. Iedereen heeft er zijn mond vol van maar niemand is er vies van, als het maar wat oplevert: bevordering, een baantje voor een familielid, behoud van werk en dus van loon. Uitzonderingen zijn de twee ‘onkreukbaren’, Villaamil en Pantoja. Maar hoe groot is het verschil tussen de twee vrienden. Don Ramón is én onkreukbaar én heeft oog voor de belangen van zowel de burger als de staat, terwijl Pantoja’s onkreukbaarheid gepaard gaat met onbarmhartigheid, met een blinde verabsolutering van de belangen van Financiën. Zijn persoon is een voorafschaduwing van de starre, tot automatisch verworpen apparatsjik die niet de mensen ten dienste staat maar zijn departement of de Partij.

Villaamil trekt fel van leer tegen de Staat, die ‘hoer’, door wie hij zich – terecht – onheus behandeld voelt. Maar dan dringt het besef tot hem door dat datgene wat hij de Staat verwijt, hij ook zichzelf, in zijn eigen kleine republiek van de familiekring kan verwijten. Hij, als pater familias, als hoogst verantwoordelijke van zijn gezin, is als leider in gebreke gebleven (net zoals de regering, die voortdurend in crisis is, niet bij machte is leiding te geven aan het land). Hij heeft zijn vrouw (Financiën, zeg maar) niet goed ‘aangestuurd’. Van ‘sluitende begrotingen’ heeft zij nog nooit gehoord en nu zit de hele familie (de Staat, zeg maar) in grote problemen. Villaamil heeft goede tijden gekend; had hij thuis hetzelfde verstandige beleid gevoerd als dat welke hij voor de minister puntsgewijs heeft uitgewerkt in vier notities om het schip van staat op de goede koers te brengen, dan zou hem en de zijnen de bittere armoede en het vernederende prestige-verlies bespaard zijn gebleven. Hij heeft gefaald. Dat vreselijke besef dringt pas ten volle tot hem door als hij de kerk binnengaat – het schouwtoneel van de geest en de ziel opgetuigd met uit Frankrijk gesmokkelde kerkelijke prullaria – en daar Abelarda aantreft. Tijdens het gesprek dat zich tussen de wanhopige man en radeloze vrouw ontspint begrijpt don Ramón opeens dat zijn dochter verliefd is op haar zwager Víctor, de sjoemelaar, de branie, de gladjanus, de hypocriet, de Don Juan, de onheilstichter die zijn gezin ontwricht heeft, de indringer die hij

niet de deur heeft gewezen omdat hij daar te slap voor was. Als hij het godshuis verlaat is hij een ander mens. Of liever gezegd, is hij alles wat hem tot mens maakte kwijt: zijn eigenwaarde, zijn geloof in rechtvaardigheid, zijn familietrots.

Want misschien breekt er ook een ander en misschien nog wel vreselijker besef door. Sinds zijn ontslag heeft don Ramón al zijn tijd, energie en geestkracht gestoken in het opnieuw krijgen van een baan om ervoor te zorgen dat hij verzekerd is van een volwaardig pensioen. Maar stel nu eens dat het hem zou lukken, zou dat wezenlijk iets veranderen aan zijn situatie? Zijn vrouw zou even spilziek blijven, zijn schoonzus even afhankelijk, zijn dochter even sullig, hijzelf even zwak en Financiën even inefficiënt. Dit inzicht en het onvermogen tot lotsaanvaarding is wellicht wat don Ramón, meer dan de directe materiële nood, tot zijn wanhoopsdaad drijft.

In zijn kinderlijke onschuld geeft Luisito zijn grootvader het kleine zetje dat nodig is om hem ertoe te brengen zijn drastische besluit ook daadwerkelijk uit te voeren. De kleinste Miauw is de grootste komediant van de hele familie want hij beweert gesprekken te voeren met maar liefst Onze Lieve Heer. Hij is een ijdeltuit die net als zijn wufte vader van mooie kleren houdt en vooral betoverd wordt door het uiterlijk vertoon van de kerk. En als toppunt van spot laat Galdós de arme Villaamil een van de meest goddeloze daden begaan – bewuste zelfmoord – aangemoedigd door een inblazing van God Zelf! De gelovigen moeten destijds hebben gehuiverd bij het lezen van deze blasfemie.

Het knappe van *Miauw* is dat op een komische, soms zelfs hilarische manier het dieptreurige verhaal wordt verteld van de ondergang van een rechtschapen man die niet meer met zichzelf en met zijn omgeving kan en wil leven. De beklemming die gaandeweg op de lezer overslaat wordt versterkt door het claustrofobische karakter: de fysieke bekrompenheid (het te kleine huis, het overbevolkte ministerie), de kleingeestigheid van de personages en het eendimensionale van hun sociale positie (er komen bijna uitsluitend lagere ambtenaren in het verhaal voor).

Clarín, die andere grote negentiende-eeuwse romancier uit Spanje en tijdgenoot van Galdós, heeft heel raak verwoord wat de boeken van de laatste zo aangrijpend maakt:

‘Diep in de romans van Galdós schuilt misschien meer droefheid dan in die van de grote lyrische pessimisten die wellicht zonder het te willen of te weten hun ontgoocheling en wanhoop uitschreeuwen of dat hun personages en de Natuur zelf laten doen. Het epische pessimisme van bijvoorbeeld een Zola ontbreekt in de romans van Galdós; bij hem valt de droefheid niet neer als een angstaanjagende stortbui die alles onder water zet maar als motregen die zonder dat je de druppeltjes ziet of hoort tot diep in de botten doordringt.’

Voor deze vertaling heb ik gebruik gemaakt van de editie bezorgd door Andrés Trapiello, Alianza Editorial, 1997. Tot slot wil ik Hans Dekkers, Paul Menken en Gijs Mulder bedanken voor hun aandachtige lezing en belangrijke bijdrage aan de totstandkoming van de definitieve tekst.